

A magyar–kubai kapcsolatok alakulása Raúl Castro két magyarországi látogatása között

MOLNÁR LILLA

Raúl Castro, a Kubai Szocialista Forradalmi Egységpárt egyik vezetője, a fegyveres erők minisztere, két alkalommal, 1965 márciusában és 1977 novemberében látogatott Magyarországra. Mindkét látogatást napi szinten kísérte végig a korabeli sajtó, tájékoztatva a közvéleményt az események legfontosabb mozzanatairól. Ezen sajtócikkeket megvizsgálva szembetűnő különbségek figyelhetők meg a cikkek narratívájában. Az eltérések bemutatására és az azok mögött meghúzódó okok feltárására a *Raúl Castro magyarországi látogatásai a sajtó tükrében* című tanulmányban került sor.¹ A kutatás során a kubai vezető két látogatásáról szóló cikkek mellett az 1965 és 1977 között megjelent és Kubához kötődő sajtóanyagok is áttekintésre kerültek, amelyekből egyértelműen nyomon követhető a magyar–kubai kapcsolatok változása a két látogatás között eltelt időszakban. Ez az írás a fent említett tanulmány folytatásaként arra keresi a választ, hogyan alakul a Kubáról alkotott kép a sajtóban és ezen keresztül a szigetország és Magyarország kapcsolata 1965 és 1977 között.

A magyar–kubai kapcsolatok alakulása a Szovjetunió árnyékában

A Szovjetunió és a szocialista országok számára a Kubával való kapcsolatok felvételére a szigetország és az Amerikai Egyesült Államok közötti viszony megromlását, majd fokozatos szembenállását követően került sor. A Szovjetunió 1959-ben kereskedelmi kapcsolatokat alakított ki Kubával, majd az 1960-as évektől megindult a szovjet fegyverek szállítása.² Moszkva számára Kuba az Amerikai Egyesült Államok közvetlen közelében elhelyezkedő területként stratégiai szempontból bírt kiemelkedő jelentőséggel. A Szovjetunió ezért igyekezett minél rövidebb idő alatt szorosabbra fűzni saját és a tömb országainak viszonyát a szigetországgal.³

Magyarország és Kuba közötti diplomáciai kapcsolatok felvételére többször is kísérletet tett a két ország vezetése, de az országok közeledését több tényező is nehezítette. Nem könnyített meg a kapcsolatépítést, hogy Emilio Nuñez Portuondo, 1952–1958 között hazája állandó ENSZ-képviselője, valamint két cikluson keresztül az ENSZ Biztonsági Tanácsának az elnöke, az 1956-os magyar forradalom oldalára állt, és követelte a szovjet csapatok

¹ Molnár: Raúl Castro magyarországi...

² Horváth: A magyar-kubai diplomáciai kapcsolatok..., 58; Horváth: Az első Havannai Nyilatkozat..., 18.

³ Uo., 68; Horváth: Az első Havannai Nyilatkozat..., 12.

kivonását. A forradalom leverését követően az Amerikai Egyesült Államok politikáját támogatva Kuba nem ismerte el a Kádár-kormány legitimitását.⁴ Részben ez is hozzájárult ahhoz, hogy a magyar vezetés nem fordított hangsúlyt a diplomáciai kapcsolatok minél hamarabb történő felvételére.

Kubai oldalról egyszer odázták el a diplomáciai kérdés megvitatását 1960 júliusában a közvéleményre hivatkozva.⁵ Ebben jelentős szerepe volt annak, hogy a kubai sajtó a korabeli közvéleményt rendszeresen tájékoztatta a magyar események alakulásáról megragadva az alkalmat, hogy kifejezze a forradalmárok iránti szimpátiáját, így könnyedén kialakulhatott egy kommunistaellenes légkör a szovjet fegyveres közbelépésre adott válaszként.⁶

Az 1956-os magyar forradalomhoz való hozzáállás kérdése több alkalommal is előkerült a kubai és magyar vezetők találkozásai során, amikor megkísérelték a dolgok tisztázását. Először Beck István Magyarország hágai követe magyarázta meg a helyzetet Riveras kubai nagykövetnek 1960-ban, aki az Egyesült Államok egy esetleges kubai intervencióját a szovjetek magyarországi beavatkozásához hasonlította.⁷ Kádár János több alkalommal is, még Fidel Castro 1972-es látogatásakor is megragadta a lehetőséget, hogy megértesse a helyzetet azokkal a vezetőkkel, akik korábban ellentétesen vélekedtek 1956-ot illetően.⁸ Raúl Castro 1965-ös látogatásakor Kádár a következőket mondta:

Megint múlik egy kis idő, a mieink az ENSZ-ben vívták a saját csatájukat, mert mi voltunk ott napirenden akkor. Aztán minduntalan voltak a szavazások a magyarkérdésben, és a mi elvtársaink jegyezték a szavazatokat, egyszer csak látjuk, hogy ezek az új kubaiak is ellenünk szavaztak. Mondtam: mi hát itt a helyzet?⁹

A kapcsolatok felvételét az is nehezítette, hogy Magyarország nem tudta pontosan értelmezni az 1959-es kubai forradalmat. A magyar pártvezetés számára zavaros volt a helyzet, nem tudták eldönteni, milyen típusú forradalomról van szó, hiszen a kubai kommunista párt nem vett részt a forradalomban, illetve a folyamat „nem a munkásmozgalom soraiból indult el.”¹⁰ Mindezek miatt csak 1959. január 24-én jött létre döntés arról, hogy Magyarország törvényesnek ismeri el a kubai forradalmi kormányt.¹¹ Kádár János ezt a bizonytalanságot még 1965-ben is felemlegette Raúl Castróval folytatott beszélgetésekor az MSZMP székházában: „Ott kezdtem gondolkodni, hogy kik lehetnek ezek? Kommunisták, nem kommunisták? Mifélék? Latin-Amerikában, mióta az eszemet tudom, mindennap olvashattam felkelésekről. Kik ezek? Mik ezek? Milyen felkelések? Ezek mindig később szoktak kiderülni.”¹²

⁴ Horváth: A magyar-kubai diplomáciai kapcsolatok..., 61.

⁵ Uo., 62.

⁶ Uo., 61.

⁷ Uo.

⁸ Udvardi Péter: Fidel Castro..., 79.

⁹ Földes: Kádár János külpolitikája..., 159. MNL OL M-KS 288. f. 47/737. ő. e. 51-89.

¹⁰ Horváth Emőke: Ketten ugyanarról..., 124.

¹¹ Horváth: A magyar-kubai diplomáciai kapcsolatok..., 55.

¹² Földes: Kádár János külpolitikája..., 159. MNL OL M-KS 288. f. 47/737. ő. e. 51-89.

Mivel a szovjet érdekszférába tartozó Magyarország külpolitikáját és ezen belül nemzetközi kapcsolatait nem alakíthatta önállóan, a magyar vezetés ilyen irányú lépéseit a moszkvai álláspont határozta meg.¹³ A kádári külpolitika ezen alappilére a Kubával létesítendő kapcsolatok kialakításakor is érvényre jutott. Bár Magyarország önmagától kevésbé lett volna érdekelt a Kubával való viszony nagyköveti szintre emelésében, az erős szovjet ráhatás következtében módosította eredeti elképzelését.¹⁴ 1960 decemberében került sor a diplomáciai kapcsolatok felvétele céljából tárgyalásokra és ennek eredményeként megállapodás aláírására.¹⁵

A magyar vezetés a Kubával való kapcsolatok felvételét követően is alapvetően a szovjet nézőpontot tartotta szem előtt. Raúl Castro 1965-ös látogatása, melynek baráti jellegét túlzottan is hangsúlyozta a sajtó, a két ország közötti nézeteltérések rendezésére szolgált, ami tulajdonképpen Moszkva és a szigetország konfliktusa volt. Kuba a gerillamozgalmak támogatása és Fidel Castrónak a hidegháború két táborától független különutas politikája miatt került szembe a Szovjetunióval és a moszkvai útmutatást követő szocialista országokkal. A konfliktusokkal terhes kapcsolat mélypontja és egyben fordulópontja az 1968-as prágai tavasz volt, amikor a latin-amerikai gerillamozgalmak sorozatos kudarcának és a kubai gazdaság összeomlások közeli állapotának kettőssége arra készítette Castrót, hogy feladja eddigi politikáját, és szorosabbra fűzze viszonyát a Szovjetunióval.¹⁶

A magyar–kubai kapcsolatok Raúl Castro két látogatása közötti szakasza egyfajta leképeződése az ugyanezen időszakra jellemző szovjet–kubai viszony alakulásának. Az 1962–1968 közötti periódust mind Kuba, mind Magyarország részéről mérsékelt „baráti” kapcsolatrendszer hatotta át, amelyben hazánk a szovjet tömb részeként a moszkvai álláspontot követte, így a szovjet–kubai mélypontok hatással voltak a magyar–kubai kapcsolatokra is. A viszony intenzív diplomáciai építése a szigetországgal csak a szovjet–kubai közeledést követően kezdődött meg az 1970-es években. Hazánk és Kuba előbb felvázolt kapcsolatának alakulása jól tükröződik a korszakban megjelent sajtótermékekben.

A magyar–kubai kapcsolatok alakulásának sajtóban nyomon követhető főbb állomásai az 1968-as fordulatot követően

1968-ban Komócsin Zoltán az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a Központi Bizottság titkára, a kommunista és munkáspártok budapesti konzultatív találkozásán elmondott beszédében kifejezi a szándékot Magyarország és Kuba viszonyának fokozatos építésére. „A szocialista Kubával fenntartott államközi kapcsolatainkat továbbra is maximálisan fejleszteni kívánjuk. Kubának továbbra is megadunk minden tőlünk telhető segítséget és igyekezni

¹³ Békés: Magyar külpolitika..., 95.

¹⁴ Horváth: A magyar-kubai diplomáciai kapcsolatok..., 64.

¹⁵ Uo., 65.

¹⁶ Molnár: Raúl Castro magyarországi...

fogunk pártkapcsolatainkat is fejleszteni.”¹⁷ A magyar vezetés a kapcsolatok szorosabbra fűzését a szovjet elvárásoknak megfelelően kezdte meg. Komócsin beszédéből kiderül, hogy a szigetország megsegítését és a kedvező viszony kialakítását a „nemzetközi kommunista mozgalom egységének megerősítése, az internacionalista szolidaritás fejlesztése” indokolta.¹⁸

Az 1968-ban megjelenő szándék ellenére a kapcsolatépítés szembetűnő megindulására csak a hatvanas-hetvenes évek fordulója után került sor. Magyarország Kubához való viszonyulásának felülvizsgálatához hozzájárult a Bolgár Kommunista Párt 1970-ben írt levele az MSZMP-nek, melyben kifejtik, hogy Kuba már a marxista-leninista ideológia híve, és igyekszik minél jobb kapcsolatot kiépíteni a Szovjetunió mellett a szocialista országokkal is, így indokoltá válik a magyar–kubai kapcsolatok más megvilágításba helyezése.¹⁹ 1971-re már a magyar vezetés számára is körvonalazódott a kubai politika változása. Komócsin Zoltán az MSZMP Központi Bizottságának januári ülésén elmondta: „Kedvező számunkra, hogy a kubai párt és állami vezetés politikájában tovább erősödött az antiimperialista harcot segítő folyamat.”²⁰ Ezután került sor az 1970-es évek első felében a diplomáciai kapcsolatok fokozatos, hivatalos látogatások útján történő építésére.

Ennek első állomása 1971 novemberében Ajtai Miklós, a Minisztertanács elnökhelyettese és az általa vezetett delegáció Kubába utazása volt a kubai forradalmi kormány meghívására. Ajtai Miklós még az indulás előtt felvázolta a látogatás kettős célját. A gazdasági és műszaki együttműködés fejlesztése mellett „látogatásunk hazánk és Kuba viszonyának, erősödő kapcsolatainak további javítását szolgálja.”²¹ A látogatás kiemelkedő volt a magyar–kubai kapcsolatok alakításában. A találkozó fontosságára utal, hogy a delegáció tagjai tisztségeiket tekintve a felső vezetésből kerültek ki. A minisztertanács elnökhelyettesén kívül több miniszterhelyettes is jelen volt: Marjai József külügyminiszter-helyettes, Szalai Béla külkereskedelmi miniszterhelyettes és Lénárt Lajos mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszterhelyettes.²² A látogatás alkalmával Rafael Rodríguez kiemelte „Eddig ez a legmagasabb szintű küldöttség, amely Magyarországról hozzánk látogatott.”²³ A látogatás jelentőségét az is kifejezi, hogy „szívélyes baráti találkozóra került sor” a magyar delegáció és Fidel Castro, a kubai kommunista párt első embere között.

A Magyarország és Kuba közötti kapcsolatépítés legfontosabb eseménye Fidel Castro 1972. május 30. és június 6. közötti látogatása volt. A magyar sajtó hatalmas hírveréssel számolt be a szigetország vezetőjének magyarországi tartózkodásáról. A lapok egy része már a látogatás várható időpontja előtti héten hírt adott az eseményről.²⁴ A Népszava, a Népszabadság, a Magyar Nemzet, a Magyar Hírlap és a Magyar Ifjúság is a címlapon közölte a kubai vendég megérkezését.

¹⁷ Népszava, 1968. április 2., 2.

¹⁸ Népszava, 1968. április 2., 2.

¹⁹ Udvardi Péter: Fidel Castro..., 75.

²⁰ MNL OL M-KS 288. f. 4/111. ó. e. 37.

²¹ Magyar Nemzet, 1971. november 7., 2.

²² Uo.

²³ Népszava, 1971. november 10., 1.

²⁴ Népszabadság, 1972. május 28., 1.

Fidel Castro magyarországi látogatása a magyar–kubai viszony rendezésének megkerülhetetlen lépése volt. Komócsin Zoltán a Politikai Bizottság júniusi ülésén a látogatás eredményéről a következő megállapítást tette: „a magyar–kubai viszonylatban a kubai vezetés oldaláról korábbról még fennmaradt fenntartások, kétségek és értetlenségek megszűntek, vagy lényegesen csökkentek”.²⁵ A találkozó alkalmával Castrónak és Kádárnak lehetősége nyílt megbeszélni azokat a feszültségeket és félreértéseket, amelyek még az 1970-es évek elején is jelen voltak a magyar–kubai kapcsolatokban.²⁶ Kádár így emlékezett vissza 1975-ben Havannában a Kubai Kommunista Párt első kongresszusán elhangzott beszédében: „Kapcsolataink fejlődésének kiemelkedő állomása volt 1972-ben a kubai párt- és kormányküldöttség magyarországi látogatása. Külön örömünkre szolgált, hogy a küldöttség élén hazánkban üdvözölhattük barátunkat, a kubai nép hű fiát, a nemzetközi kommunista mozgalom kiemelkedő harcosát, Fidel Castro elvtársat.”²⁷

A kapcsolatok alakulásának a sajtóban nyomon követhető következő jelentős eseménye Czinege Lajos vezérezredes és honvédelmi miniszter hivatalos baráti látogatása volt Kubába 1974 áprilisának végén, Raúl Castro meghívására.²⁸ A látogatás alkalmával Czinege Lajos viszontlátogatásra hívta meg a kubai vezetőt, amit ő el is fogadott. A vezérezredes és honvédelmi miniszter azonos év decemberében javaslatlalt fordult a Politikai Bizottsághoz, hogy a meghívást hivatalosan, levél formájában is juttassák el a kubai Fegyveres Erők miniszterének, és tanácsolta, hogy „Tekintettel Raúl Castro elvtárs magas párt- és államfunkciójára, a látogatás idején fogadja őt Kádár János elvtárs.”²⁹ Raúl Castro 1977-es látogatása tulajdonképpen Czinege Lajos 1974-es kubai tartózkodásnak magyarországi tükörképe volt. Mindkét vendég katonai küldöttség élén érkezett meg a hivatalos baráti látogatásra, ahol sor került koszorúzásokra, katonai és fegyveres bemutatók megtekintésére. Mindkét vendéget a másik ország első számú vezetője fogadta. Czinege Lajos Fidel Castróval folytatott tárgyalást, Raúl Castro pedig Kádár Jánossal.³⁰

A magyar–kubai kapcsolatépítés utolsó jelentősebb állomása 1977-ig bezárólag Kádár János kubai látogatása volt 1975 decemberében. A pártfőtitkár a Kubai Kommunista Párt első kongresszusa alkalmából utazott a szigetországba, ezzel viszonzva Fidel Castro 1972-es látogatását.³¹ A kapcsolatépítés szempontjából fontos állomásnak számított, hogy a magyar pártfőtitkár először járt Havannában. A kubai Radio Nacional közlése, a magyar vezető kubai útját egy „újabb rendkívüli jelentőségű állomásának” nevezi a két nép kapcsolatának történetében.³² A kongresszuson a többi kommunista párt képviselőivel együtt Kádár János is elmondta üdvözlő beszédét, amelyben kitért a magyar–kubai kapcsolatok fejlődésére is: „[A] Magyar Népköztársaság és a Kubai Köztársaság politikai, gazdasági és kulturális

²⁵ MNL OL M-KS 288. f. 4/117-118. ó. e. 14-22.

²⁶ Udvardi Péter: Fidel Castro..., 93.

²⁷ Magyar Nemzet, 1975. december 20., 3.

²⁸ Népszava, 1974. április 23., 5.

²⁹ MNL OL M-KS 288. f. 5/654. ó. e.

³⁰ Népszava, 1974. április 30., 2.

³¹ Magyar Nemzet, 1975. december 17., 1.

³² Magyar Hírlap, 1975. december 17., 3.

kapcsolatai az elvtársi egyetértés és a testvéri együttműködés szellemében gyümölcsözően fejlődnek.”³³

A Kubai Kommunista Párt kongresszusán elhangzott kubai értékelő alapján a magyar vezetés úgy vélte, hogy 1975-re a szigetország teljesen a szovjet típusú szocializmus útjára lépett, és belátta a forradalom óta eltelt időszakban az „ideológiai és gazdasági téren elkövetett hibákat, amelyek Kubán belül és kívül hosszú időn keresztül nézeteltérések tárgyát képezték”.³⁴ Véleménye szerint a magyar küldöttséget „a kubai vendéglátók megkülönböztetett figyelemmel és tisztelettel vették körül.” A Központi Bizottság a kongresszusról beszámoló jelentésében kihangsúlyozta:

A Kádár János elvtárs vezette küldöttség eleget tett megbízatásának. Részvétele a Kubai Kommunista Párt I. kongresszusán nagy hozzájárulás volt a magyar-kubai barátság erősítéséhez, elősegítette pártjaink közötti kapcsolat és együttműködés elmélyítését.³⁵

Ezt az együttműködést a Központi Bizottság a havannai látogatást követően javaslatokkal kívánta tovább építeni. Tanácsolták, hogy a Kossuth Könyvkiadó önálló kötetben adja ki Fidel Castro kongresszuson elmondott beszámolóját és zárszavát, valamint Kádár János beszédét. Ezenkívül javaslatot nyújtottak be a két ország között korábban megkezdett gazdasági tárgyalások kapcsán megoldatlan kérdések lezárására és megállapodások aláírására.³⁶

A kulturális, tudományos és gazdasági kapcsolatok alakulása

Amíg a két ország diplomáciai viszonyának alakulása főleg 1968-tól kezdve egy fokozatosan felfelé ívelő utat jár be, tükrözve ezzel a szovjet–kubai viszony alakulását is, addig a magyar–kubai kulturális, tudományos és gazdasági kapcsolatok a nemzetközi helyzettől függetlenül, töretlenül jelen voltak. 1965–1977 között több olyan cikk is megjelent, amely beszámol a magyar–kubai kapcsolatok fejlődésének főbb állomásairól kulturális, tudományos és gazdasági téren egyaránt.

Kuba és Magyarország között létrejövő kulturális kapcsolatok hivatalos megállapodások és csereegyezmények útján jöttek létre. Ezen együttműködések alapján rendszeresek voltak kiállítások és az egymás országának kulturális életét bemutató programok. 1965 elején írták alá a magyar–kubai kulturális csereegyezményt, ebből az alkalomból utazott Kubába Harmati Sándor, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának titkára.³⁷

A csereegyezményeken túl rendszeresen, 1964-ben, 1966-ban, 1972-ben, 1974-ben is sor került magyar–kubai kulturális együttműködési munkatervek aláírására. A munkaterv „tovább fejleszti a két baráti ország együttműködését a kulturális élet minden fontos

³³ Magyar Nemzet, 1975. december 20., 3.

³⁴ MNL OL M-KS 288. f. 5/681. ő. e. 11.

³⁵ Uo., 12.

³⁶ Uo., 13.

³⁷ Népszabadság, 1965. január 15., 5.

területén.”³⁸ Például az 1972 februárjában elfogadott magyar–kubai államközi kulturális együttműködési munkatervhez kapcsolódó sajtócikkekből kiderül, hogy a munkaterv többek között előírnyozza a kubai diákok magyar egyetemeken történő tanulmányait, vendégoktatók csereprogramját és mindkét ország előadóművészeinek kölcsönös szerepléseit.³⁹ A kultúrához kapcsolódó tudósítások rendszerint kihangsúlyozzák, hogy az adott esemény a „magyar-kubai államközi kulturális munkaterv keretében”⁴⁰ vagy „a magyar-kubai kulturális munkaterv alapján” jött létre.⁴¹ Ebből arra következtethetünk, hogy az egyezményekben történt megállapodások egy része valóban meg is valósult.

A kulturális együttműködés újabb előrelépését jelentette a magyar kulturális napok 1977. február 8–15. közötti megrendezése Kubában. A Központi Bizottság 1975 decemberében, Kádár János havannai pártkongresszuson való részvételét követően javasolta a kubai kezdeményezésre felvetett „kubai-magyar barátsági hetek” megszervezését a szigetországban.⁴² A magyar napok megrendezését az 1967/77. évi kulturális együttműködésben rögzítették.⁴³ Az eseményről a Filmhíradó 1977 márciusában színes filmriportban számolt be. A rendezvény alkalmából Kubába látogatott egy magyar delegáció Dr. Pozsgay Imre miniszter vezetésével. A magyar napok keretében sor került a „magyar munkásmozgalom múltját bemutató dokumentum-kiállításra”, magyar és kubai képzőművészeti alkotásokat felvonultató kiállításra és magyar könyvbemutatóra. A Magyar Kulturális Napok gálaestjén „Armando Hart Kubai művelődésügyi miniszter és Dr. Pozsgay Imre mondott ünnepi beszédet, méltatva a két nép növekvő kulturális kapcsolatainak jelentőségét”⁴⁴

A magyar–kubai kapcsolatok fejlődésének következő lépcsőfoka a kereskedelmi és gazdasági téren létrejövő megállapodások voltak. A gazdasági kapcsolatok, a kulturális és tudományos kapcsolatokhoz hasonlóan, megszakítások nélkül fejlődtek. A Magyarország és Kuba közötti árucserforgalom „az 1960-ban aláírt kereskedelmi fizetési megállapodások alapján indult fejlődésnek”.⁴⁵ Innentől kezdve rendszeresen születtek egyezségek a magyar–kubai árucserforgalomra, gazdasági együttműködésekre és kereskedelemre vonatkozóan. A kapcsolatok erősödését mutatja, hogy míg az 1960-as években éves szinten került sor árucserforgalmi megállapodások aláírására, addig 1970-ben Rafael Rodríguez Ajtai Miklóssal folytatott megbeszélése során már kilátásba helyezte az „1971-1975-ös időszakra vonatkozó közép lejáratú kereskedelmi megállapodás létrehozását.”⁴⁶ 1980-ban már

³⁸ Népszabadság, 1964. március 28., 3.

³⁹ Magyar Nemzet, 1972. február 17., 3.

⁴⁰ Népszava, 1967. január 19., 4.

⁴¹ Magyar Nemzet, 1969. szeptember 21., 4.

⁴² MNL OL M-KS 288. f. 5/681. ő. e. 13.

⁴³ Népszabadság, 1977. január 28., 7.

⁴⁴ Filmhíradó, mfh-1977-10-01

⁴⁵ Népszava, 1972. május 18., 1.

⁴⁶ Népszava, 1972. december 22., 1.

munkaügyi egyezményt írt alá a két ország, így a következő év áprilisában kubai vendégmunkások érkeztek hazánkba.⁴⁷

Az 1965-ös évben sor került a hivatalos megegyezések mellett a gazdasági kapcsolatok fokozását célzó lépésekre. Júniusban Carlos Rafel Rodríguez, a Kubai Szocialista Forradalmi Egységpárt Országos Vezetősége és a kubai forradalmi kormány tagja érkezett Magyarországra, hogy megbeszéléseket folytasson a külkereskedelmi miniszterrel, Karádi Gyulával a „két ország közötti gazdasági kapcsolatok fejlesztésének kedvező lehetőségeiről”.⁴⁸

Az 1965. június 2–8. közötti tárgyalásokról készült jelentésből kiderül, hogy a megbeszélés kezdetén több problémás kérdésben kellett közös álláspontra jutnia a két ország vezetőinek. Egyrésztől Magyarország nem tudta kielégíteni a kubai cukorára vonatkozó igényeket, mert „a fizetési mérlegünket a cukorárkülönbözetből származó veszteségek nagyon súlyosan érintenék”.⁴⁹ Másrésztől a szigetország fizetési kötelezettségéből egy rész visszafizetése 1965-re időszerűvé vált, de ennek kiegyenlítéséről a felek nem tudtak megállapodni, ugyanakkor Kuba újabb igényeket támasztott a magyar áruk iránt. Elsősorban gyógyszerekre és alkatrészekre volt szüksége.⁵⁰

A gazdasági kapcsolatok fejlődésének gátat szabó kérdésekben végül sikerült a két országnak dűlőre jutnia. Az 1965-ig tartó kereskedelmi megállapodás lejártát követően már hosszú lejáratú szerződés megkötését helyezték kilátásba a tárgyaló felek. Magyarország további 4 millió dollár értékű áru szállítását vállalta, amit a szigetország a kapott segélyek egy részéből és kubai árukkal viszonz. A két ország egyetértett abban, hogy „növelni kell az egyéb kubai áruφέeleségek szállítását”, és az ehhez szükséges termelés növelésében Magyarország segítséget nyújt. A Politikai Bizottságnak tett javaslat a találkozó kimenetelét pozitívan értékelte: „Összefoglalva megállapítható, hogy a nehéz helyzet ellenére sikerült mindkét fél számára viszonylag kedvező megállapodást kötni.”⁵¹

Szintén ebben az évben kerül sor Havannában egy önálló magyar ipari kiállítás megnyitására, ahol „húsز külkereskedelmi vállalatunk mutatja be termékeit.”⁵² Az alkalomra magyar küldöttség utazott Kubába, és Lévárdi Ferenc nehézipari miniszter egy mozgó fogorvosi rendelőt ajándékozott a szigetországnak.⁵³

Szintén a gazdasági viszony pozitív irányú előremenetelét mutatja a Magyarország és Kuba közötti import és export árucikkek bővűlő palettája. A Magyarország című hetilapban 1965 januárjában jelent meg Pálos Tamás, a lap egyik újságírójának beszámolója szigetországi látogatásáról. A cikk többek között részletesen kitér a Kubában megtalálható magyar termékekre. „Szállítunk gépi berendezéseket és finommechanikai cikkeket, nyersanyagot, könnyű- és vegyipari cikkeket, mezőgazdasági termékeket. Vásárolunk

⁴⁷ Szente-Varga: A Havanna lakótelep..., 39.

⁴⁸ Népszava, 1965. június 10., 2.

⁴⁹ MNL OL M-KS 288. f. 5/368. ő. e. 265–276.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Uo.

⁵² Népszava, 1965. november 20., 1.

⁵³ Népszava, 1965. december 17., 1.

cukrot, ércet, műrostot és sok más árucikket.”⁵⁴ A Népszava 1972-es összefoglalója alapján „a legjelentősebb szállításunk egy üvegyár komplett berendezése volt.” Emellett szállított az ország kikötő és vágóhid rekonstrukcióhoz szükséges berendezéseket és húsipari gépeket. A magyar export egy jelentős részét gyógyszeripari termékek tették ki.⁵⁵ Ezekért cserébe Kubából legnagyobb mértékben cukor érkezett, „ezen kívül déligyümölcsöt, mézet és egyéb árut is importálunk”.⁵⁶

A gazdasági együttműködések megkötésével az importált és exportált áruk listája fokozatosan szélesedett. 1977-ben aláírt árucseres egyezmény értelmében

Kuba főként cukrot, nikkelt, etilalkoholt, citrusféléket, rézkoncentrátumot, mézet és leveles dohányt szállít, míg Magyarország legfőbb exporttételéi a szövetek, a szemes kukorica, az alumíniumtermékek, húskonzervek, a sertésszár, a hengerelt acél, a gyógyszerek és gyógyszeralapanyagok, a fagyasztott csirke, különféle berendezések, készülékek, műszerek.⁵⁷

A fenti felsorolásból jól látható, hogy a két ország közötti gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok meglétében mind a két fél érdekelt volt. Magyar részről Kuba biztos piacot jelentett az exportra szánt termékek számára. „Szakembereink szerint úgyszólván nincs olyan magyar külkereskedelmi vállalat, amely kisebb-nagyobb mértékben ne lenne érdekelve a kubai piacon.”⁵⁸ Magyarország a gazdasági kapcsolatok létesítésekor a szigetországba exportált termékekből származó jövedelmet tartotta szem előtt, ami nem feltétlenül esett egybe a kereskedelmi kapcsolatok alakításakor a szocialista szolidaritás elvét alapul vevő Kuba érdekeivel. Ez a nézeteltérés súrlódásokat ugyan okozott, de nem vetette vissza a gazdasági kapcsolatok jól látható fejlődését, és a közvélemény számára mindvégig rejtve maradt.⁵⁹ Ehhez ugyanakkor hozzátartozott, hogy a szigetország gazdasági támogatásának kényszere a magyar fél érdekeit esetlegesen háttérbe szorította. Sok esetben „Magyarország azoknak a termékeknek az exportját fokozza, amelyek a kubai ipar fejlesztését szolgálják.”⁶⁰ A szocialista országok többek között a kubai cukor tömeges felvásárlásával tudták támogatni a szigetországot, ezért került sor több alkalommal is arra, hogy „Magyarország a nemzetközi cukoregyezményben foglalt feltételeknek megfelelően növelni fogja cukorvásárlásait Kubában.”⁶¹

A Kubából Magyarországra szállított cukor mennyiségi növelése mellett szintén több alkalommal sor került a cukorárak emelésére. Fidel Castro 1974. június 6-án írt levelében kérte a magyar vezetést, hogy Magyarország a többi szocialista országhoz hasonlóan, igazodva az SZKP PB döntéséhez, emelje meg az importált cukor értékét, tekintettel a cukor világpiaci árának rohamos növekedésére, valamint a kubai gazdasági fejlődés elősegítésére.⁶²

⁵⁴ Magyarország, 1965. január 3., 3.

⁵⁵ Népszava, 1972. május 18., 1.

⁵⁶ Népszava, 1972. január 23., 1.

⁵⁷ Népszava, 1977. október 15., 7.

⁵⁸ Magyarország, 1965. január 3., 3.

⁵⁹ Szente-Varga: A Havanna lakótelep... 37.

⁶⁰ Népszava, 1973. november 30., 3.

⁶¹ Népszava, 1970. december 22., 1.

⁶² MNL OL M-KS 288. f. 5/64o. ő. e. 68.

A Politikai Bizottság tudomásul vette és elfogadta a kubai kérést, annak ellenére, hogy a cukorár emelése többletköltségvetési terhet jelentett. Erre a szovjet minta követésén túl azért került sor, mert a magyar vezetés igyekezett még gazdasági téren is elkerülni a kevésbé jelentős vitás kérdéseket is a jó politikai kapcsolatok fenntartása érdekében. A válaszlevél jóváhagyásának tárgyalásán Kádár János megjegyezte: „már jártunk úgy, hogy fő kérdésre adott jó politika hatását a kis kérdésekben folyó, hosszantartó vitákban tönkre mentünk.”⁶³

A kölcsönös gazdasági érdekeltség jelen volt a kubai–szovjet gazdasági kapcsolatokban is, bár ebben kétségkívül az előbbi húzta a nagyobb hasznot, tekintve, hogy a Szovjetunió tetemes összegeket fordított a szigetország gazdasági megsegítésére.⁶⁴ Mivel a gazdasági növekedés erre az időszakra lelassult a Szovjetunióban, a mezőgazdaság időről időre nem volt képes elegendő mennyiséget termelni az alapvető élelmiszerekből sem. A külföldre és így Kubába is küldött erőforrások szükségesek voltak Moszkva számára, hogy fellendítsék mind a civil, mind a katonai beruházásokat a Szovjetunióban.⁶⁵ Ráadásul Moszkva mindvégig a szigetország stratégiai fontosságát, az Egyesült Államokhoz való közelségét és abból adódó előnyöket tartotta szem előtt a szovjet–kubai kapcsolatok alakításakor.⁶⁶

Kuba számára a szocialista országokkal fenntartott és egyre javuló kapcsolatok főként kereskedelmi szempontból voltak fontosak: a kubai közeledés legfőbb mozgatórugója gazdaságának fejlesztése volt.⁶⁷ Az 1960-as években a kubai gazdaságot a szovjet segélyek mentették meg az összeomlástól.⁶⁸ A szigetország az erőforrásokat tekintve igen elnyitelen adottságokkal rendelkezett. Behozatalra szorult a természetes erőforrások, az olaj és az ásványkincsek tekintetében is, és ezekért cserébe csak kisebb értékű árucikket, főként cukrot, gyümölcsöket és cigarettát tudott felajánlani exportra.⁶⁹

A szovjet segélyek mellett a szocialista országok által nyújtott hitelek is fontos elemei voltak a kubai gazdaság fejlesztésének. Magyarországról a kubai export jelentős része hitelekben történt. A Gazdasági Osztály Politikai Bizottságnak szóló előterjesztése szerint 1974 elejére a szigetország hitelekből származó adóssága 14 és fél millió dollár volt. A tartozások kiegyenlítésekor Magyarország figyelembe vette „a kubai gazdaság nehézségeit és néhány esetben méltányos engedményeket, fizetési haladékokat adtunk.”⁷⁰

A szovjet–kubai kapcsolat 1968-as fordulópontját követően Kuba moszkvai támogatással megkezdte a gazdaság megerősítését és szovjet mintára történő átszervezését.⁷¹ Ebben a folyamatban fontos szerepet játszottak a tömb országaival kialakított gazdasági kapcsolatok. Egy 1974 májusában sugárzott Filmhíradó-részlet rövid bejátszásban számolt be egy ipari központ létrehozásáról a „baráti szocialista országok” segítségével Nuevitas-ban:

⁶³ Uo., 205.

⁶⁴ Blasier: *The giant's rival*, 168.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Uo., 162.

⁶⁷ Udvardi Péter: *Fidel Castro...*, 75.

⁶⁸ Blasier: *The giant's rival*, 121.

⁶⁹ U.o.

⁷⁰ MNL OL M-KS 288. f. 5/640. ő. e.69.

⁷¹ Blasier: *The giant's rival*, 112.

„Csehszlovákia erőművet épít itt Kubának. A Szovjetunió a mezőgazdaság intenzívebbé tételét segíti, mezőgazdasági gépgyárral, műtrágyagyárral és a szakemberekkel. [...] Az NDK cementgyár nemcsak fedezi majd Kuba szükségletét, de még exportra is termel.”⁷²

A Népszava egy 1969-es cikkben a következőket írja a szocialista országok szerepéről a kubai gazdaságban: „A szocialista országok önként vállalt vásárlói szerepe abban különbözik – a többi között – a monopóliumok és Kuba viszonyától, hogy azt nem befolyásolják a világgiazi spekulációk, forrása kizárólag az internacionalista kötelességből fakadó törekvés, hogy Kuba az imperializmus mindennapos fenyegetései ellenére megteremthesse a szocializmus teljes felépítésének minél szélesebb gazdasági bázisát.”⁷³

Összegzés

A magyar–kubai viszony 1965 és 1977 közötti időszaka a kapcsolatok építésének ütemét tekintve – összhangban a szovjet–kubai viszony változásával – két fő szakaszra osztható. Az 1968-as évet megelőzően Magyarország, igazodva a Moszkvai állásponthoz, nézeteltérésekkel tarkított, mérsékelt baráti viszonyt tartott fenn Kubával. Raúl Castro 1965-ös látogatását követően egészen 1968-ig nem történt komolyabb erőfeszítés a diplomáciai kapcsolatok szorosabbra fűzését illetően. 1968-at követően a szovjet típusú szocializmus útjára lépő Kuba a szovjet tömb országaival, így Magyarországgal is rendezte viszonyát. Rendszeressé váltak a két ország közötti diplomáciai utak. A magyar–kubai kapcsolatok építésének egyik csúcspontja, Fidel Casto 1972-es magyarországi látogatása, ami lehetőséget teremtett a két ország további kapcsolatépítésének gátat szabó nézeteltérések rendezésére. A látogatást két évvel később viszonzta Kádár János havannai utazása.

A magyar–kubai gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolatok, szemben a diplomáciai kapcsolatokkal, mindvégig töretlenül és a szovjet–kubai viszony alakulásától függetlenül fejlődtek. A sajtócikkekéből kiderül, hogy a két ország rendszeresen kötött kereskedelmi, kulturális és tudományos csereegyezményeket, együttműködéseket, árucsereforgalmi egyezményeket. Utóbbinak háttérében a két fél kölcsönös gazdasági érdekeltsége állt, de szovjet ráhatásra előfordulhatott, hogy a magyar érdek a második helyre csúszott vissza, teret adva a kubai gazdasági érdekek megvalósulásának.

Bibliográfia

Források

MNL OL M-KS 288. f. 4/111. ó. e. Jegyzőkönyv a Központi Bizottság 1971. január 28-án megtartott üléséről.

⁷² Filmhíradó, mfh-1974-18-07

⁷³ Népszava, 1969. szeptember 19. 5.

- MNL OL M-KS 288. f. 4/117-118. ő. e. 14-22. Jegyzőkönyv a Központi Bizottság 1972. június 14-15-én tartott üléséről.
- MNL OL M-KS 288. f. 5/368. ő. e. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1965. június 22-én tartott üléséről
- MNL OL M-KS 288. f. 5/640. ő. e. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1974. július 2-án megtartott üléséről.
- MNL OL M-KS 288. f. 5/654. ő. e. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1974. december 30-án megtartott üléséről
- MNL OL M-KS 288. f. 5/681. ő. e. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1975. december 30-án megtartott üléséről.
- MNL OL M-KS 288. f. 47/737. ő. e. 51-89. Feljegyzés Kádár János és Raúl Castro elvtársak 1965. március 24-i beszélgetéséről, Közzétéve: Földes György: Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai 1956-1988 II. Válogatott dokumentumok. Politikátörténeti Intézet, Szekszárd, 2015.
- mfh-1977-10-01- [Kubai látogatás](#) (színes filmrport), 1977, március. Budapest Filmstúdió.
- mfh-1974-18-07- [Kuba és a baráti szocialista országok együttműködése](#). Budapest Filmstúdió.

Felhasznált lapok

Esti Hírlap, Határőr, Képes Újság, Kuba, Magyar Hírlap, Magyar Ifjúság, Magyar Nemzet, Magyarország, Néphadsereg Népszabadság, Népszava, Ország-Világ, Szabad Föld

Szakirodalom

- Békés Csaba: Magyar külpolitika a bipoláris világban, 1945-1991. = Külügyi Szemle, 2011/4, 95-127.
- Blasier, Cole: The giant's rival. The USSR and Latin America. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1987.
- Horváth Emőke: A magyar-kubai diplomáciai kapcsolatok létrejöttének sajátos fordulatai, 1959-1961. = Aetas, 2018/1, 50-68.
- Horváth Emőke: Ketten ugyanarról. Magyar titkos munkatársi jelentések. Kuba, 1961. = Külügyi Szemle, 2019/3, 122-138.
- Horváth Emőke: Az első Havannai Nyilatkozat keletkezésének körülményei. = Orpheus Noster, 2020/4, 7-20.
- Udvardi Péter: Fidel Castro 1972-es magyarországi látogatása. = Múltunk, 2015/4, 72-93.
- Szente-Varga Mónika: A Havanna lakótelep a kubai-magyar kapcsolatok tükrében. = Orpheus Noster, 2020/4, 33-44.